

સતવાદી રાજા

હરીશ્ચંદ્ર તારામતી નાટક

નો ઓપેરા.

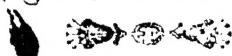
૪૬૩૭

દ્વીઅંકી.

રચનાર

ભોતીભાઈ નાથાભાઈ મહેતા.

ઢાકોર ગુણ ગ્રાહક સમાનો સુમેચ્છક.

જાપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા

પ્રુ. જમનેશ્વરસ લલિતભાઈ પુસ્તકવાળા.

અમદાવાદ આર્યોદય પ્રેસ.

(સર્વે હકક પ્રસિદ્ધ કર્તાને સ્વામીન છે.)

સન ૧૮૯૦—સંવત ૧૯૪૬.

કિંમત રૂ. ૦—૨—૩ પાઈ.

૪૬૩૭

હરીશ્ચંદ્ર તારામતી નાટક

નો ઓપેરો.

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—(નારદનું એકાંત ભુવનમાં વિચારવું.)

નારદ—પ્રભુ તોરે નાગકી લેહ મોહે લાગી. ઐ રાહ.

અરે ચેન આજ નથી મુને પડતું,

સંપ દેખી ખરે પેટ ખડતું. અરે ચેન૦

બ્રહ્માનો મુત નારદ કહાવું,

જોઈ કંઈ જન લડતું;

ધણી દીવસથી ટાંટો ન લાગ્યો,

માટે ચીત ખખડતું. અરે ચેન૦

જાવું ઝટ મુરેશની પાસે,

છે સાલ એક આ નડતું;

ગઝા પડે જોવાની જ્યારે,

માંહે માંહી લડી રડતું. અરે ચેન૦

સ્થળ—(ઇંદ્ર રાજાની સભામાં નારદજીનું આવવું)

રાગ—બનઝરા.

કરો કતો બધે કદમાણુ, અચળ આભમાં જ્યાં લગી બાણુ;
 સધળે વ્યાપક ઈશ્વર એક, જેવી આસ્તા તેવો ટેક;
 તેવુ જન મન ધરે ધ્યાન, અચળ આભમાં જ્યાં લગી બાણુ.
 મહાકાળી અને મહાદેવ, કરે કંઈક વિખણુની સેવ;
 ચંડી કાંઈ બજી આપે દાન, અચળ આભમાં
 પશુ આખર એકનું એક, હોય છેક ન નેક વીવેક;
 તો તો જાણો બધુ ધુળધાણુ. અચળ આભમાં
 ખરા ભાવે બને ઈસ્ટ દેવ, તો તો પામે સદા સુખ મેવ;
 વદે વેદ સદા સત્ય વાણુ, અચળ આભમાં

(એટલામાં મહામુની વસીરટ અને વીશ્વામીત્ર આવે છે તેમને
 રાજા ઇન્દર આદરસત્કાર પૂર્વક હાથ જોડી નમન કરી કહે છે.)

રાગ સોરઠો.

ઈન્દ્ર— બલે પધાર્યા આપ, પાપ નીવારણુ સૌ થયું;
 ગયો બધો પરીતાપ, પાવન પગ ધરતાં થયો.
 [રાજા ઈન્દર નારદ પ્રતે અરજ કરે છે.]

છંદ ત્રોટક.

વિનતી મુજ રંકતણી મહારાજ, સુણી કહેશે તમ દાસને આજ;
 કરે કુણુ મૃત્યુ વિશે મુનીરાજ, કૃપા કરી સત્ય કહો શીરતાજ.

ગજલ.

નારદ.— સરપતી કહુ તે વાત માનજે ખરી,
 છે પૂરી અયોધ્યા, પૂન્ય દાનથી ભરી.

રાજનાં શીરતાજ હરીચંદ્ર જો ઠરી;
 સત્યનો સનેહી છે અસત્યનો અરી.
 વાળી સુત રાગ દુત ના ડગ્યો જરી;
 ભીગક સુતા સુર તજી નળને વરી.
 જાય રસાતાળ નીર નેવનાં પ્રી,
 મુકે નહી રાય સત્ય જાય જો ગરી.

(મુનીવસીસ્ટ અને વીશ્વામીત્ર નારદનાં વચન સાંભળી અન્યો અન્ય અરજ કરી કહે છે.)

રાગ સદર.

વીશ્વામીત્ર— વિધી સુત શ્યાં વદો છો એ તમે વચન;
 જોયો નહી જનુની જાગ્યો કાષ્ટરે રાજનાં.

ઇંદ્ર—

રાગ બનજારા.

છાંડો છાંડો મુની તકરાર, એનો કાષ્ટ ન પામે પાર.
 હાય હામતો કરો કપ્પલ, હારે તે કરે તપ ધ્રુણ દુલ;
 ખાલી કલેશ કરી ખુવો બાર. એનો કાષ્ટ
 મુની વસીસ્ટ વિશ્વામિત્ર, બને રૂશી મહા પવીત્ર;
 તેમાં કાણુ જીતે ને કોની હાર. તેનો કાષ્ટ

વસીસ્ટ—છે કપ્પલ મંજુર મારે, કાણુ જીતે ને કાણુ હારે.

હારે હમ જેમાંથી રાય, તેનું નીધ્ધણ તપ ધ્રુણ થાય.
 જીવતાં માન વાધે સંસારે, કાણુ જીતે ને

વીશ્વામીત્ર—સુણુ વૃષ્ટી મમ એક વાત, કોની કરશે નહી પક્ષપાત;
 આપો યગ્ની યગ અવીનાશ, રાખો વસીસ્ટ આપની પાંખ,
 કરી ક્રતેહ આલુ સાક્ષાત, કોની કરશે નહી પક્ષપાત.

વસીરુ— યાય એટલુ કરી લેજો, દુખ દેવાય એટલું દેજો;
 નહી ચળે પ્રતાપી સુરી જાત, કોની કરશેાં
 કરશે સહન સધળુ શીશ, ખસુસ ખાત્રી નહી કશી રીસ;
 સત્યવાદી સુરેશ વિધાત, કોની કરશેાં

વીશ્વામીત્ર—[ગનમાં વીચાર કરે છે.]

રાગ ગાજલ.

ક્રોધ વાદ કીધો આ વસીરુ સંગાથે,
 પ્રતેહ કેગ પામું સરતની બધી વાતે;
 રાખનાર પત્ય સત્યનો ત્રીક્ષોકી નાથ;
 અદ્વસોસ કીધાથી થશે ના આ સમે નીરાંત.
 ચાલે તેગ થાય સત્ત તજવું રાયતું,
 તો તો લાલ જાય કાય શાન્ત થાય હું;
 ચાલ કેગ વાર હવે હું, કહું ઉપાય;
 જ્યોતી રાય સહીત પ્રજા દુઃખણી ગણાય.

—X—

પ્રવેશ ર જો:

સ્થળ—હરીશ્વંદ્રની સભા.

હરીશ્વંદ્ર—સત્યકીર્તી—ખેડુતો—સેવકો વીગરે.

બેદાદ મુજયાદહે. એ રાહ.

હરીશ્વંદ્ર—

કહો સચીવ વહીવટીને રાજતું વૃતાંત;
 મમ પ્રજા દુખી કે સુખી ભાગો મનની બ્રાંત.

છંદ તોટકની ચાલ.

સત્યકીર્તી— સુલ કર્મ અસુખ ન ધાર નરેશ,
 બહુ બહુ પાગતો વીસ્તીર્ણ દેશ;
 નમ્રમાં છે સલાહ બધા આપના,
 નથી ચોર ચુગલ જનાહપના.
 કળા કૌશલ્યતા ને હુનર ધણા,
 વધે વિદ્યા બધ નવ લેશ મણા;
 નિત્ય ધ્યાન તથા પૂન્ય દાન તણા.
 છે ભરેલ કોઠાર આહો બગણા,
 નથી ખોટ જરા છે ખળન ભરા,
 અતી આપતી ઉત્તમ પાક ધરા;
 પડ્યા બંધન થઇ અરી આપ ખરા,
 નૃપતી ન પ્રજા મન શીક જરા.

(એટલામાં વીશ્વામીત્રના એ ચેલાઓનું આવવું.)

એ ચેલાઓ— લેલી લેલી પોકારૂં મેં બનમેં એ રાહ.

અરે સૂર્યવંશી સત્યવાદી,
 સદા ચડતી મજોને આગાદી;
 ચાલી કીર્તી તું અગરના સુધી,
 નથી દાનેશ્વરી મોટો તુંથી.

હરીશ્ચંદ્ર— તે સૌ જસ બધા આપ પ્રતાપે,
 મનુજતી બર્ધુ તન પાપે;
 હોય આજ્ઞા તે દાસને કીજે;
 ઇચ્છા આપની તે ગામ્ભિ લીજે.

ચેલાઓ— અમો આવ્યા છીએ પલ વેલા,
છીએ વીશ્વામીત્રના ચેલા.
કરવો યજ્ઞ મોટો વીલક્ષ,
જોછએ સોના મોઢારો ગણ લક્ષ.
(એટલામાં ખેડુનો પ્રવેશ કરે છે)

છંદ માલની.

ખેડુતો— નરપતિ ઉર ધારો, વિનતી ખેડુનોની;
અભય દર્શ વિદારો, દુષ્પ સનમુખ જોની.
કવણુ ગલકમાંથી આવતાં ટોજે ટોળાં,
નજર વજર થાતાં, મારતાં જાળ ભોળાં.

ગીતીની ચાલ.

રાની પશુઓએ મહારાજા ધરતીથી ધાન્ય ટાળ્યું;
ખર્ચ દુઃખ દહ અમને કઠોર વચનો કહી વેર વાળ્યું.

પુશ રહો સનમજા મેરે વીધાતા વેરી. એ રાહ—

હરીશ્ચંદ્ર— આજસ છાંડી સામંતો, કરો તૈયારી,
ખદ અત્ત કરી રૈયત મારી દુખીઆરી;
આવે અવસર મન દયા તમે ના ધારો,
જ્યાં દેખો ત્યાં રાની પશુઓને મારો.
બરછી બાલા દ્યો હાથ ઝહો તલવારો;
કસ કસી કમર બંધમાં કસોની કટારો.
સજ ધાઓ હું સો આવ્યો જર્ઠ અવાસે,
નહી ખેશી રહુ તે ઠાગ પ્રીયાની પાસે.

પ્રવેશ ૩ બે

સ્થળ—અંતઃપૂર. તારામતી, દાશી ને પછીથી હરીશ્વર.

તારામતી— છંદ લલીત.

અરર કાગ હું થરર કંપતી, હજુ ન આવીયા પ્રાણના પતી;

જીવ મુંઝાય છે તર્ક થાય છે, તન સૂકાય છે ના ઉપાય છે.

દાશી— હરીગીતની ચાલ.

બઈ ધીર ધારો બળર કાઢો, આવશે અવનીપતી;

નીજ શોક ટાળો, શાન્તી બાળો વિનયવાળો નરપતી.

કષરાજ કેરા કાજમાં રોકાણુ મહીપતને હશે;

કરી કાર્ય પૂરણુ થોડીવારે આપ પાસે આવશે.

(એટલામાં રાગને આવતા બેઠીને)

(સુનરે કાલે દેવરે એ રાહ)

તારામતી—પ્રાણનાથ કેમ છે ઉદાશ મુખડું;

વાંલા શીર આવી કંઈ દુઃખ છે પડ્યું.

સુણવા આતુર છું છો શીરના ગણી;

પ્રાણપ્યારા કહેશે ગને આપની ગણી.

(મારમુરહું સોળીસેં સરાયતસેં જારી હું) એ રાહ.

હરીશ્વર—અસત્યસેં મેં દુર સત્યતાસેં બારાહું,

દુઃખમગ પ્રમતું દેખી પ્યારી મરાહું;

રાત્રી પશુંજોએ કીધી છે પ્રજા હેરાન,

ધાનપાષ ઉજડ કીધું તેથી ચડાહું;

અરજ ખેડુનોત્રી સુણી દીલ થયું ઉદાશ,

રજ આપતણી માગવાને ઠરાહું;

સૈન્ય સર્વ છે ગએલ શેહરનીજ બહાર,

ન કરીશ વાર વહાલી સુન્ય પડાહું.

(ક'ગનવો મોરો કરસેં નીકસ ગયોરે) એ રાહ.

તારામતી—છખીલા છેલ સાથહું અનાથ તેડોરે,

વિનય બાવે લળી લળી લાગુ પ્રાણુપીયુ;

તમપાપરે મેં દીન આપદાશી,

દરસનની છું ખ્યાસી તમ વિયોગે ઉદાશી;

હું મુકવાની નથી પ્રાણુનાથ કેડોરે છખીલા છેલ.

કદી અળગી નથી રહેવાની હું જુદાઇમાં શ્રવ જાપરે;

હું કહું તે સ્વીકારો, જો પ્રાણુધારો મારો,

પીયું કાંઇ વીચારો નહીતો શીર નીજ હાથથી આ ફેડોરે,

છખીલા છેલ સાથ હશેજ.

ગજલ.

હરીશ્ચંદ્ર—કીસી તરેહ મેં વાં તુજેકું લે ચલું બલા;

અત્રે મેહેલું મેં રહો આપદીત વીચારી બલા;

રાની પશુઓની સાથે રાત છે રખડવું બલા,

નથી એક ઠાગ દીક્ષાગ્નન કરવાનું બલા.

—o—

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ જંગલમાં છાવણી.

(કહું શું નસીળે દુઃખીયો કીધોછે.) એ રાહ.

હરીશ્ચંદ્ર—સ્વપ્ન થયું રેનમાં આજ, જે કહું વર્ણવી પ્રાણુધારીહું તે.

રાજતું કાજ અહી નીજ હસ્તક, પચવનીતાએ પરણી જે મેં. સ્વપ્ન.

એવે અચાનક રૂશી ત્યાં આવ્યા, મુને કહ્યું એક તું નારદે. સ્વપ્ન.
તેની પૂઠળ ખીજા ભમેને, અંધ થઇ નાર ત્રીજીજ છે. સ્વપ્ન.
ચોથીએ છોડયો સંગ પતીનો, રહી એક આખર તે દુઃખરે. સ્વપ્ન.

સત્યકીર્તી.

અન્નરા.

સુણોં સ્વામી સ્વાનનીવાન, મુને તેમ થયું આજરાત;
જે સંતના સંગમાં જશે, તે રાજ તગારૂ હશે.
ખીજા લક્ષ્મી થઈ સાક્ષાત, મુને તેમ થયું;
અંધ જે નાર ત્રીજા થાશે, તે તમ સાથે વેચાશે.
ચોથી જશે ખીજાની સાથ, મુને તેમ થયું;
પાંચમી કદી સંગ ન મુકે, સત્યતા તે ન સ્વામી મુકે.
યાય કદી પંડની ધાત, મુને તેમ થયું;

(વિશ્વામીત્રની મોકલેલી ગુણકાઓ પ્રવેશ કરે છે.)

ગુણકાઓ—છાંદે લગરવા મુકર મોરી પાંહીરે એ રાહ.

ભુપતી ગમે ન ક્ષણ એક દુઃખી દાર્દરે,
દરસન આપો યસ એટલુંજ ચાહીરે;
પલક પલક ગમ લક્ષ કલપ સમ જાય ન આવે નીન્દરે,
આપ અબીલાશી કહો કેમ જીવે થાય સંગાં શું પુરાધરે.
ભુપતી ગમે.

સાખી.

હરીશ્વંદ્ર—મેં તગપર પરસન ભયા, ગાગ ગાગ આ ઠાર;

આપૂ ગાણુક મોતીથી લલા ભરી ભંડાર.

ગુણકા—ભુખ વગર ભોજન બલાં ભાવે નહી ભુપાળ,

આપે તો નીજરાજનું છત્ર આપ આકાલ;

(ગુણકાઓનું ઘેર વ્યાજખી માગણી સુણી સત્યકીર્તી કહે છે.)

સત્ય—કરો કરો કાંઈ વિચાર, વચન વીચારીને વદોરે,
કહો તો આપુ એકાવલદાર, વચન વીચારીને વદોરે;
અળખા જાતે હઠીલા અત્ર, વચન વીચારીને વદોરે,

કેમ અપાય રાજનું છત્ર, વચન વીચારીને વદોરે.

હરીશ્ચંદ્ર—કીધો મોટો ધુતો આ ઠાંગ, ક્ષત્રીઓ ન ધરમ તજેરે,

શ્રી હણુતાં થાય જાદનાગ, ક્ષત્રીઓ ન ધરમ તજેરે;

મારે એક પત્ની એકવેણુ, ક્ષત્રીઓ ન ધરમ તજેરે,

પરશ્વી મારે માતને જેન, ક્ષત્રીઓ ન ધરમ તજેરે;

રાંક અળખા જાત અનાય, ક્ષત્રીઓ ન ધરમ તજેરે,

મોહું પાપ કરવાથી શ્રી ધાત, ક્ષત્રીઓ ન ધરમ તજેરે;

થયું શ્યામવદન ગયું તું, ક્ષત્રીઓ ન ધરમ તજેરે,

જાએ અળખા અહીંઆંથી દુર, ક્ષત્રીઓ ન ધરમ તજેરે.

(અરે સોપાર્છ આ દુષ્ટ અળખાઓને નીકાલદો એટલામાં

વીશ્વામીત્ર ગુસે થઇ રાજપાટ ખુચાવી લેઈ રાજને રજા આપે છે.

તેમજ તીરસકારની સાથે અંગનાં તમાંગ વસ્ત્રાભુષણ ઉતરાવેછે.)

હરીશ્ચંદ્ર—(મન સાથે વીચારે છે.)

બહુ હાંશથી પહેરતો, આભુશણુ ભરપૂર;

તે સહીત પોશાક હું કહું અંગથી દુર.

(દુઃખ દરીઆમાં કુબેસો હરીશ્ચંદ્ર પોતાનો પોશાક ઉતારતી

વખતે નીચે પ્રગણે બેસે છે.

મોક્ષે પધારો મારારાજ, માણીગર.

થાય થવાનું તે કરતાર અલંકાર રાણુગાર સાથે,

કરે દુર લગાડુ ન વાર એકાવલહાર સંગાયે.

સાખી.

જડીત હીરા વીંટીઓ ખાણુખંધ અમુલ્ય,
કડાં કંગનને સાંકલી મોહનગાળ તણુ ખીલકુલ એકાવલ;
કંઠી કંદોરો હેમનો પગ તોડો સીરપાધ,
જરકશી જામો જોખમાં નાખે સેજ કરે આજ ત્યાગ. એકાવલ;
કણ્ઠથી કુંડલ તણું જેશું ધાડી પ્રીત,
સાક્ષીભુત તેહું સેખા મુણે વાત ખરી ખોટી નીત; એકાવલ
મુધ્ય ક્ષત્રીના તનને જેશું ઝાઝુ હેત,
સીરખાયાવે તે તણુ તલવાર કટાર સમેત. એકાવલ
તારાગતી પ્રતે હરીચંદ્રનું કહેવું.

કટાવની ચાલ.

રે મગ ખ્યારી, હવે દશા શી યાશી તારી, ચિત્તમાં ધારી,
છે દુઃખકારી, જખગી વાગી દીલ કટારી, ગય આભારી,
જોતાં નારી બેઠો હારી, ના કંઈ આરો, સરગ તણને,
સૌ ઉતારો, રે શણુગારો. બહાલા તારા, મોટા યત્ને;
જડીત જતને, ભારી રાતે, ચમક ચમક જે, થાતા દારા;
તે સૌ દુર કરી અહી આવો, સત્ત દર્શવો, અસત્ત તાવો;
દુર ખસેડી, ઉમદા ખીના ડહાવાઓ, જાવો વેલાં,
દ્યૌ સંભારી, પૂરણ લાવો, તો શશી વદની, તુંબલી—
હારીરે મગ ખ્યારી હવે દશા શી યશે તારી.

તારામતી—

માલીની

શિર વચન ચડાવું, પ્રાણ હો નાથ મારા,

(૧૨)

પ્રિય પતિ શણુગારો, હું તનું દીન દારા;
વનચર પશુ પેટે, રાનમાં નાથ સાથે,
રખડવું અતિ સારું, સત્યની એક વાતે.

સોરઠો.

ભાડકવાયો તન, તેની શી થાશે ગતી,
તે સાથે પીયુ મન, છળી મરે ક્ષણ એકમાં.

લાવણી.

ફોહીતાધર—મગ માતૃ આ તું વચન વદે શું કારી,
પડતાં નીજ શ્રવણે ગયું હૃદય દુખભારી;
થર થર કંપે હુંકાય મન મુઝાય લાલ્લ છે લાગી,
જોગી થઈ જંગલ કેમ ફરે સોહાગી.
કીમતી શણુગારો મન પેદરવા ચાલ્ય ચીત જો અગી,
બાળી ઉગરમાં કેમ થવાશે ત્યાગી.

(પડદો પડ્યો.)

પ્રવેશ ૫ મો.

હરીશ્વર નાગરીકો, શેહરના શૌકારો વીગેરે.

પ્રણામ છે પ્રણામ એ રાહ.

હરીશ્વર—કરું સ્તવન હું આ ધરા જે આપતીજ ધામ,
પ્રભ સુખી જે નીવડે તેને છે હું પ્રણામ. કર સ્ત૦ ૧
સ્તવન મુનીવસીસ્ટ જેણે દીધું વીઘા દાન,
જેના પ્રતાપે હું સુખી પ્રભએ દીધું ગાન. કર સ્ત૦ ૨

નગન કંઈ હું માદીને ગગ મેહેલને પ્રણામ,
વાલા વેરી કુટુંબ વિશ્વામીત્રીને પ્રણામ. ૪૩ સ્ત૦ ૩
પ્રણામ બાપી સાથીને પ્રધાનને પ્રણામ,
રહો સદા શેવાગાં મુનીને કરી પ્રણામ. ૪૩ સ્ત૦ ૪

(બેખરે ઉતારો રાજ બરધરી. ઓ રાહ.)

નગરવાસીયો—શે કારણે શુલક્ષણા, તજો દેશને વેશજી;
મગવું ધરી અંગ ધોતીયું, ચાલ્યા એક નરેશજી;
કેમરે જીવશે જીવ જંતુઓ.

સુખનું તુર જતું રજી, દીસે શ્યાંગ બદનજી,
સૌકાગનીમાંરે કુબેલ છો, સત્યવાદી રાજનજી;
કેમરે જીવશે જીવજંતુઓ.

પ્રજા પામે સુખ હરગીસાં તે સૌ આપ પ્રતાપજી,
તે સુખ તો ભેઈ ચાલીયા, દુખ દેષ તપ આપજી;
કેમરે જીવશે જીવજંતુઓ.

હરીશંદ્ર—તરવર ઉત્પન્ન પાનથી, પાન તેવણ ન હોયજી,
આપ બલા તો જગ બલા-ગન વિચ્ચારી જોયજી;
આંક વિધીનો ટળતો નથી.

નગરવાસીયો—ધરમ કરમ જેના સુભટો નીતી ન્યાય પ્રધાનજી,
કામ જેવો શંકુનો સુરી, તેવો અન્યાય જાણજી;
કેમરે જીવશે જીવજંતુઓ.

હરીશંદ્ર—હુથી વધુ જપ તપમાં, સત્ય વાતે સદાયજી,
વિશ્વારે મીત્ર મુની સમો, કાંણુ છે સુખદાયજી;
આંક વિધીનો ટળતો નથી,

રાજ્ય સાંખ્ય મેં ખુશીયા દીધો સૌ અધીકારજી,
હુ'ંથી અધીક એને જાણુતાં થાય દેહનો ઉધારજી;
આંક વિધીનો ટળતો નથી.

નગરવાસી—મુનીને રાજ્ય ધટે નહી, નવ જાણે તે પેરજી.
વરતીતું રાજ્ય ન ભોગવી, જાણે રાનનો શેરજી;
કેમરે જીવશે જીવજંતુઓ.

કાયર થઇ ભાગવાં ધર્યાં તે શું સ્હાશે સગશેરજી;
મોતીની પરીક્ષા હંસને, કરે નહી વણીએરજી;
કેમરે જીવશે જીવજંતુઓ.

હરીશ્ચંદ્ર—ભોગી થઇને જોગી બને, જોગી ભોગી ન થાયજી,
તેમ એ પ્રથમ રાજ્યના, હતા મુનીજી રાયજી;
આંક વિધીનો ટળતો નથી.

નગરવાસી—કપટ કરી રાજ્ય મેળવ્યું, તે નહી મુનીનો ધર્મજી,
ધર્માંધ થઈ બગ બાપડો, કરે કુડાં તે કર્મજી;
કેમરે જીવશે જીવજંતુઓ.

સેનાધીપતી—હુકમ જો હોએ આપનો, દાસપર કૃપા નાયજી,
પકડી ગંગાવું પણ એકમાં બાંધી આવજો હાથજી;
કેમરે જીવશે જીવજંતુઓ.

શૌંકારો—કાંચુ હવે નીજ બાળસમ લડાવશેરે લાડજી,
દુઃખ લખેલું નશીબમાં, કયો હશે ભજવાડજી;
કેમરે જીવશે જીવજંતુઓ.

ધીરજ હવે રહેતી નથી કતૌં નૃપ વનવાસજી,
કંઇક વિચ્ચારો વાત અંતરે, ખાલી પાડો ન ત્રાસજી;

(૧૫)

કેમરે જીવશે જીવજંતુઓ.

હરીશ્વંદ્ર—રાજી થઈને પાછા વળો, કરી દુર કલ્પાન્તજી,
ખાવ પીએ ખુબી કરો. થાવો વાલાઓ શાન્તજી;
આંક નિધીનો ટળતો નથી.

વિદુશક—નીરાશ ન કરો સર્વને ખુઝાવો દોલ લાલજી,
કૃપા કરીને કૃપા નાથજી પધારો પૂરમાંજી;
કેમરે જીવશે જીવજંતુઓ.

હરીશ્વંદ્ર—જનુની કૃપા લગ્નવુ હું વળી લેઉ જળ અન્નજી,
પગ હું ધર જો પૂરની મહી, દેવ ગુર સોગનજી;
પાછા વળોરે પુરવાસીયો.

તારામતી—(ગારારે સ્વામી ગારાથી છોટા.) એ રાહ.
લાડકડાએ લાડક ના બાળ્યું
જતાં ગાળાપે ન વીચ્ચાર્યું. લાડકડાએ.
ન થઈ કામ રૂપ સમી કાંતી,
મુઝાવું નગગ ટળે બ્રાંતી;
ન સગળુ થએ સુખની શાંતી. લાડકડાએ.
અરે વીજ કેમ ન ગગડતી,
નથી કેમ ઉર અમો પડતી;
કયાં પાપ શાં દુઃખ આઘ્યાં આતી. લાડકડાએ.
કર પરજાગ નગાવતાં શીશ,
કૃપા હરનીશ કરે જગદીશ;
પ્રભુ દુઃખ આણું કયાં સુધી ખમીશ. લાડકડાએ.
કદી પાપ મુઝ્યા નથીરે જમીન,

નથી ચીત તલવાર જેનામાં ખીન;
 અરે હાય તે હાલ થઈ હું દીન. લાડકડાએ.
 ગરે આંસુ આંખથી ચોધારે,
 અરે પ્રભુ આગશું તેં ધાર્યું;
 ગયું સુખ દુઃખ શાં સંભારે. લાડકડાએ.
 ખરેરે આમ કાગડી કકળતી,
 નોતુરે આવું સ્વપ્ન ગહી જાયતી;
 સુણીરે વાત હોળી રદ્ય જળતી. લાડકડાએ.
 (જુદાવે સીતગદા સજ વાર હું.) એ રાહ.

દાશી—રખો પાસ ગરદાશ ઉઠાવીશ હું,
 કહા ના કહો તોળી આવીશ હું;
 કદી પુખમાં જાળતેં માત લીધો,
 નથી ઉચક્યો તે ન ઉચકાવીશું.
 નથી ખાન ને પાન ફળ ફળખવું,
 ખઈને સદા કાળ ગુજરાવીશું;
 મળ્યો તે લેઈ લાભ આ જીંદગીમાં,
 ખરે તે કદી નાહી ચુકાવીશું.

ગરબી.

તારામતી—રેના લેઉ સંગાયે જાળે વેશમાં,
 જાળાને મન મોટું વિયોગતું દુઃખ જે;
 હોળી હરદમ અંતરમાંહી જળ્યા કરે,
 ગરે ચોધારે આંસુ ભીજવ સુખ જે.
 જેને સુખ સાસરીયામાં ના કંઈ મળે;

રેના લેઉ.

(૧૭)

કરે કુકર્મો ભજવે ગાની કુખજો;
 શું કરે અખળા રાંડ પડી એ એકલી,
 બહાણું જેને પતી તણું એક સુખ જો. રે ના લેઉં
 તે પતીને હું નહી દેઉ તરછોડવા,
 તરછોડાવી ભોગવું આ સંસાર જો;
 તેગાંથી ઉગારણુવાળો કેા નથી,
 કંઈત એક નીજ પતી અગર કરનાર જો. રે ના લેઉં
 તો તેગાં સૌ સુખ ગાની બેશી રહો,
 શેવા પતીની કરો ગણી જગદીશ જો;
 હું કારણ શેવાગાં પતીની બુલ જો,
 જઉ છું હવે મેળવશે શ્રી જગદીશ જો. રે ના લેઉં
 (એવી રીતે અનેક તરેહથી દાશીને સગજની તારાગતી પો-
 તાની જોડે આવવા ના પાડે છે.) સત્ય કીર્તી કહે છે.

સત્યકીર્તી--

ઢાહરો.

આપ સંગાથે આટલી ઉગર ગાળીરાય;
 હ્યો સંગે દુખની સમે, નહીતો પાડુ કાય.

સોરઠો.

તેલ તણી એક ધાર, થઇ નહી થાશે નહી
 જે લોહુ લુહાર, દુખ સુખ સાથે ધારવું;
 સુખ અંતે દુખ સાર, દુખ અંતે સુખ નીવડે,
 તેનો શેક ઉદાર દીલ ના તૃપ કરવો કરી;
 કદી થહ થોડા સંગ, કદી ન જોડા પામગાં.
 બેસી અડે ઉગંગ, કદી વનગાં બઢી ખરે;

(૧૮)

ખાલી કરવો શોક, ડાહ્યાને ઘટતો નથી.

ઉમેદ રાખો ફેક, તો રાખો સંગ નરપતી

ગોમતી ગુણવાળી ગણાય ખરી—

કુમરી.

દાસ અમો તમ પારે આવ્યા યોગરદગ બરપુર બરી. ગોમતી.

નાવ નથી નથી એકે આરો કેમ કરી જઈએ ઉતરી. ગોમતી.

જો ઇચ્છત હો ભોગ રૂધીરનો તો લેઈ માગ તું આપ જરી. ગોમતી.

તુવણ એક ઉપાય હવે નથી, બાકી એક જવાનો તરી. ગોમતી.

—X—

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ રસ્તો.

(દિખા નહી કચ્છુ સાર જગતમાં) એ રાહ.

લખ્યા લેખ ટળે ન લગાર, બધો આ ફના ફની સંસાર;

ગાયાગાં લપટાઇ પડ્યા સુની મહતન પામ્યા પાર. બધો.

ગલીન દારા પીતા બંધુ, ગલીન સહોદર સાર;

રીઢી સીઢી અળીત જણો, ફક્ત અચળ કરનાર. બધો.

મારૂં મારૂં પણ નથી, તારૂં દગડી એક રહેનાર;

આખર વેળા સંગ ન આવે જોગ તું તેમ જનાર. બધો.

આ દુખ લાયક ગાથા મોહના લોભે ન થોભ લગાર;

સારી નરસી વાસના તારી પાછળ છે આવનાર. બધો.

જે મારમ આવવાથી હરીશ્વંદ્ર સાધુઓને પુછેછે.

હરીશ્ચંદ્ર—અરેદેવ કરકરત બેઠાઢકો એ રાહ)

કયો માર્ગ મહારાજ કાશી તણો;

છે આ વાટ તે એ મહીથી બણો,

માધુ— એરે પંથી એ વાટ કાશી તણી;

તેમાં એક લાંબી ને ટુંકી ઘણી.

વિકટ વાટ ટુંકાણુમાં છે ભષ;

ન ક્ષળ પાગશો માર્ગ તેણે જઈ.

મળે માનવી એક તેના જગા;

માટે માર્ગ ના આપદાના દગા.

સ્થળ ભુતાવળની જગા.

સૈયર દુખ શું દાખવું એ રાહ.

હરીશ્ચંદ્ર—ભુતને પ્રેત પીશાયણી ખુશીધુ હું આ વાર;

સુખે ક્ષુધા તમે ટાળશો કરી માલ્યરો આહાર—ભુતને.

જીવ ગયે હું રાજી અતી, સત્ય ગએ નધાર;

સુખ દે પણુ દુઃખ ટાળવા, મુને ઝટપટ માર—ભૂતને.

તારામતી—પ્રીયા પ્રથમ પ્રાણનાથનું, જવું કેમ ખગાય;

માટે અરે મુજને ઝહો સુખી ખાતાં હું કાય. પ્રીયા.

રાગ સદ્દર.

રોહીતાશ્વર—હું જીવતાં ગગ માતાને, તાતની દેહ ખાત.

કરવા છતાં મારી કરો શા છે અર્ચની જાત. હું જીવતાં.

સત્યકીર્તી—પૂત્ર પીતા રાજમાતનો કદી કરશો ન આહાર.

આવો આવો મારી કાયને જેથી પામુ ઓધાર. પૂત્ર.

વિનતી સુણી એક માલ્યરી આરને હો ઉમાર;

વાર લગાડ ન આવતો પ્રથમ મુજને માર, પૂત્ર.
 પીશાચણી—બહુ દીન લાડુ ખમ થયો મદમાતો મહાન;
 તુને ખમ આ ચ્યારને આપુ જીવત દાન, બહુ દીન.
 નક્ષત્ર—વાલી છે મારી જાતડી, મુને પહેલાં ઉગાર;
 હું કરતાં આ ચ્યારનો કરને તું સંહાર. વાલી છે.

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ રસ્તો—ચ્યારે જાણુ અગ્ની.

રાગ ઓખાહરણનો.

હરીશ્ચંદ્ર—સેજે અગ્ની તું માણસો ભોગ, નથી મળવાનો આવો જોગ;
 વાત બાકી ન મળે ઓપાસ, જોઈ ઉપજે મુજને ત્રાસ;
 શાંત બાઈને મુને મારું, માર્ગ આપી પછીથી ઓલા તું;
 અગ્ની અગ્ની છે ચોગરદગ, નથી પડતી મુજને ગગ;
 મીત્ર રજ મુજને આપો, જાણી કાઢુ તન બળાપો.

તારામતી—ભોગ મારોલઈ તૂમ થાતું, આજ ઉગંગથી મને આ તું;
 આજ આવીછું હું તુજપાસ, પૂત્ર પતીની છોડી આશ;
 (મારા પંથીરાગ પ્રણામરે સમાચ્યાર શા લાવ્યો; ઓ રાહ).

રોહીતાશ્વર—મારી બહાલી મધ અગ્ની શરણે, ધરણુ માગ ન આપે;
 કેમ દેખાય માતનું મર્ણુરે, દુખ પડે શા પાપે,
 નીરપરાધી બાળક તું કેમ કરી જીવશે માત;
 દયા ન આણી અંતરમાં જે ઝુરી મરે દીનરાતરે. ધરણુ.
 જવાદો મુને વીલંબ થાય છે મારું છે મારી બ્યાંહ;

(૨૧)

ઉલટથી હું અગ્નીને બેટુ બેટુ પડે ધડી ગાણરે ધરણ.
સત્યકીર્તી—રાજા રાણી પૂત્ર સંગાથે પડયાં અગ્ની માંભ;
 ત્યારે જીવી મારે શું કરવું; ખાલી રહીને હાથરે. ધરણે.
 (સધળા અગ્નીમાં પડે છે) પડદો પડ્યો.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—કાશીની બાગેળું સ્તુતી વિશ્વનાથ મહાદેવનું મંદીર.

માતંગ છંદ.

ભામણ—રે ભગવાન મહા જગવાન તું અનંતથી સુખ મને ન જણાયે,
 વેદપૂરાન કુરાન વળી અજઘનદર શંકર તો ગુણ ગાએ;
 તુ ભવ તારણ દોશ નીવારણ વિઘ્ન વીહારણ અંતરજ્ઞમી,
 વિશ્વ ઉગારણ જીવ ઉધારણ તુ મુજ મારણમાં નહીં ખામી;
 વિશ્વપતી જગદીશ કૃપાનિધી ઈશ તને વિનવુ શીશ નામી,
 ધ્યાન ધરે દીનનિન મને જળશીશ કરીશ મહાપદ સ્વામી;
 રે હરી છેદ કલંક હું રંકનાં વંક અસંખ્ય હશે કદી મારો,
 તો પણ લંક લગાડણ તું હરી શુદ્ધ ગુણો ગટમાં ભરનારો;
 હું તુજ કીંકરનો વળી કીંકર લે તું તપાસ ખમુ દુઃખ બારો,
 છે ઉર આશ નિરાજ કરો નહીં, ખાસ મને વિશ્વાસજ તારો.
 (હરીશ્ચંદ્ર, તારામતી, રોહીતાશ્વર, સત્યકીર્તી વીંચેરે.)

સર્વે—

માતંગ છંદ.

જય જગત પતી ભરનાર મતી રતી તારી કૃતી જનથી ન કળાએ,

મોક્ષ મળે તુજને રટતાં રહનાં ઝટ સંકટ દુર પળાએ;
 તું ગટગટ પ્રગટે વિશ્વંભર તુ ખટતો ચીતથી ન ચળાએ,
 હિનગતી પર તારી કૃપા અતિ જો નહીં તો ભવગાં અકળાએ;
 છે અગ પાપ અગાપ દયાનિધી કાપ કુચ્છહી ત્રિપાદ સગાવી,
 પાપ પ્રળળી મતિ અગને શુભ આપ ન નાંખીશ ચિત્ત ભગાવી;
 છીએ અમે અપરાધી અપાર શુભાર તથાપી વિકાર હઠાવી,
 સાર અસાર વિચાર બતાવ તું કહે શુભદ્રાગજ શીશ નગાવી.

(હરીશ્ચંદ્રની દેહપર ચીમટા ભરાવી વધારે દુખ આપે છે તે
 જોઈ તારાગતી આંખમાં આંસુ ભરી પીયુ પ્રતે કહે છે).

ગજલ.

તારામતી—પ્યારા પીયુ દુઃખ સહન આ નથી થતું,
 ઈલાજ નથી રે દયાળ દેવ કાપ તું. ટેક.
 રૂશીને રૂણ આપ્યા વગર આલશે નહીં;
 પ્રતાપી સત્યવાદી રાય નાર વેચ તું. પ્યારાં
 તેથી ન પુર થાય તો આ આપ જાળ છે;
 વેચીને આપો દામ આંસુ આંખથીજ તું. પ્યારાં
 કષ્ટ જોયુ જાય નહીં લગાડો સ્વામી વાર;
 જોઈ માર આપપર દીલ કાંપતું. પ્યારાં

હરીશ્ચંદ્ર—પ્યારી આમ શું વહે તું મુખથી વચન;
 સુશીલ સુમાત્રી પ્રીયા વેચુ શું આવ્યો દન. પ્યારીં
 હજાર ચાર દેખતાં આ હસ્ત આપીયો;
 તે હસ્ત શું આવે સમે કરનાર છે વીધન. પ્યારીં
 પ્યારી કહી જે મુખથી અકારી ના કંઈ;

લાડકવાયો શું પ્રીયા હું વેચુ ગારો તન. પ્યારી૦
 તારામતી—પ્રાણનાથ વેચ્યો દાસ આપની ગણી;
 મુકત થાઓ દુઃખથી હો શીરના ધણી.
 પડદો પડયો.

—o—

પ્રવેશ ૨ જો,
 કાશીનું બજાર.

બન્નરા.

હરીશ્વંદ્ર—પડે કર્તું આ ન કરવાનું, આથી રૂઢુ ચહુ ગરવાનું,
 પ્રિયા પૂત્ર વેચ્યો ધન લેવું, સત્ત ગાટે આ વીપ્રને દેવું;
 આખર ચીત્તમાં ચરચરવાનું. આથી રૂઢુ ચહુ ગરવાનું.
 હવે એક રહ્યો ન ઇલાજ, જિન ઇલાજે કરવાનું કાજ;
 નથી એકે રીતે ઠરવાનું, આથી રૂઢુ ચહુ ગરવાનું,
 નાગરીકો કરો એક કામ—પ્યારી, પુત્ર, લઈ આપો દામ;
 નથી તે વણ કંઈ સરવાનું, આથી રૂઢુ ચહુ ગરવાનું.
 (વેચાણ ખત લખી આખી રાજ તારામતી પ્રતે કહે છે.)
 (સહીયાર દુખ શું દાખવું) એ રાહ.

જાઓ ખુશીથી આ વિપ્રની પ્યારી સંગાયે આજ;
 પરણી મુને ન મુખ બાળીયું, આખર કરી મેં તાજ. જાઓ.
 તારામતી—ઝાણુ લાવો ન મારા નાથજી, જમ્મજો તજીને આગ;
 સત્યનો સાથી છે સાગજો આખર આવશે કામ. ઝાણુ લાવો,

હરીશ્ચંદ્ર—પાપ પેસે ભાવ જે કર્યો, તે ભોગવવાં આ કાળ;
હાથે કરી અળગો કર લાડકવાયો હું બાળ. જાઓ ખુશીથી.
(બાપને પગે પડી ગમગીન ચહેરે રૂદન કરે છે).

રોહીતાશ્વર— રાગ આશાગોડી.

શી વલે મારી થાશે, બાપૂ હવે શી વલે મારીરે થાશે;
દિન દોહાલા કેઈ પેરે જાશે, બાપૂ હવે શી વલે મારી થાશે.
અળગો કદી નથી આજ લગી થયો, તે કહો કેમ થવાશે. બા.
મોટુ દુઃખ વિયોગ પીતાનું, સાંભળતાં છવ જાશે. બા.
જળ વિષુ જેથી માછલી રીળે, તેમ આ પંડ રીગાશે. બા.
કોણુ હવે કર ફેરવી શીરપર, કહે શું કુંવર ખાશે. બા.
હોય હજારો સગપણવાળાં, પણુ તે ન આવશે પાસે. બા.
(પ્રીયા પુત્ર —સત્યના સંગાથી શ્રી હરી છે એમ કહી જાયછે.)
પડદો પડે છે.

પ્રવેશ ૩ જે.

સ્થળ—અગ્નીસેનનું ઘર.

(કહું શું નસીએ દુખીઆ કીધો છે.) એ રાહ.

તારામતી—કોણુ કરમ કરતા કુણુ પાપે, પીડા વધુ દીનને કેમ આપે.
રાજ ગયા ગયા પીયુ તજનું, શું ભોગવું દેવના કંઈ આપે. પીડા.
જન્મો જન્મ અરજ ઉર ધારી સ્વામી હરીશ્ચંદ્રને નાથ આપે. પીડા.
વિયોગ દુઃખ પીયુનું મારું, પરધર વેઠના બળુ કદાપે. પીડા.
(કુંવરી કુંવર મારાં લાડકાં એ રાહ.)—

(રોહીતાશ્વરને બાળકોની સાથે પાત્રી વિષુવાં જતી વખતે)

(૨૫)

પતી તમને રે આવે નહી, પૂત્ર પાઠવતા વન;
 ગામ બહાર ગયો નથી. ઘસ વગર હું તંન. પતી તમને.
 શીખ દઈને તને મોકલું, બાળકોની સંગાથ;
 આખો તેવો રે ગને સાંપળે, મારે હાથોરે હાથ. પતી તમને.
 સખા સંગાથેથી તું, જરી દુર જતો ન તંન;
 તું છું હમારી બે કીકીયો, તું છું પ્રાણુ જીવન. પતી તમને.
 તું છે ટેકા રૂપી લાકડી, આધવાનેરે જંગ;
 તું મુખ જોઈ ગન વાળીશું, સદા કુશળ ક્ષેત્ર. પતી તમને.
 શેઠને વધુ જરનો વરો, ગાનારજ એક;
 તેના મએથી માળાપને, દુખ આરો ન છેક. પતી તમને;
 આધાર મારો ભાગી જશે, તારા જવાથી આજ;
 નિરાધારી મારૂં કે નહીં, ક સત્યને કાજ. પતી તમને.
 તેમ કરવા આતો હોય તો, જઈશ બેટા ન રાત;
 જો જો નહી બાળ સાથમાં કરતો તું તોફાન. પતી તમને.
રોહીતાશ્વર—કરુણાનિધીકર કાપશે, મુજ આવતાં શીર,
 ફીકર તજો મારી માવડી, રદ્ય રાખોને ધીર. કરુણા

—x—

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—કાળસેનનું ઘર.

કાળસેન—(આતીહ પરી દુરસે આતીહ મલાઈ)

એ રાહ.

ઉઘાડ દાર ખ્યારી મારી લાવ્યો બેમારી,

મહાણમાં રહેવા તણી મહેનત છે ભારી.

ઉઘાડ દાર.

(૨૬)

રાખીશું મહણમાં બે દીલમાં વીચ્યારી,
પછે કને હું રહીશ હમેશાં પ્રીયા તારી. ઉઘાડ દાર.
રાખ્યો વેચાંણ દાસ પાસ ખાસ તમારી
આખ્યા રૂપયા રોક લોક દેખતાં બારી. ઉઘાડ દાર,

રંગુડી—શીખ્યો આ નોકર રાખવા ન પૈસા છતાં પાસ,
ઘડાવવું ઘરેણું નથી મુને કરી નીરાશ. શીખ્યો.
કર ન ખાવા પીવા હું રહું, ન એની પાસ,
કડમાં ઘડાવી લાવે તો વસુ હું આ અવાસ. શીખ્યો.

કાળસેન—શેને રીસાય ખ્યારી મારી મન કંઈ વિચ્યાર,
ગુલામ તારો ગણ મને ગુમાર યા નાદાર. શેને.
કુવડ પેઠ આગ શું રીસાય છે તું નાર,
ના ત્રાસ આપી નાશ બાગ કર હૈયાના દાર. શેને.

પ્રવેશ ૫ મો :

સ્થળ—અરણ્ય.

(રોહીતાશ્વર પ્રજા વિણવા ગયોછે ત્યાં વિશ્વામીત્ર સર્પ થઈ ડાંસ કરેછે.)

રાગ કલ્યાણ.

રોહીતાશ્વર—રેહું દોસ્તદાર, પાસમાં આવાર;

આવો જીવ જાયછે. નથી કિનારનાર.

રાક્ષ થકી એક સરપ નીકળી ડસ્યો હું ડાબે પાગ,

આગો આંગ ગયું ફેલાઈ સહન નથી થતી આગ;

રેહું દોસ્તદાર પાસમાં આવાર—

કેળે જમ માતાને મારી મુવે તાણે જાળ;
 રડવા ન દેશે ગમ માતુને લેળે જઈ સંભાળ;
 રે હું દોસ્તદાર, પાસમાં આવાર આવો—
 હાય નથી હીંડવાની મુજને શી રીત ચાલુમઈ,
 પ્રણામ તમને છંદલા જાંધુ કેળે ખીના આ જઈ.
 રે હું દોસ્તદાર પાસમાં આવાર આવો—
 (સઘળા આવી કલ્પાન્ત કરે છે.)

રાગ ભુજંગીની ચાલ.

સર્વે—અહો મીત્ર મુકી જતાં વાર જરી,
 નહી આનિ દયા તુંને કાંઈ દૂરી;
 હતો ડાહ્યો સુચુલ્ય લાંડાર બલો,
 બુદ્ધીશાળી વીવેકી અને કુગલો;
 પુછશે તુજ માત હું, જાળ કંઈ,
 મુકી આવિયા એ કેમ આવ્યો નહી;
 કેમ મુકીને મીત્ર જવાય તને,
 અમો આધીન આજ થયા ખેદને;
 શું આ દેખતાં સર્વ રે આલ્યો મરી,
 રે હરી રે હરી રે હરી રે હરી.

(રોહીતાશ્વરને સુવેલો મુકી સર્વે તારામતીને ખીના કહેછે, તારામતી
 રડતી કકળતી શયને શોધી કાઢેછે ને ખોળામાં લેઈ રૂદન કરે છે).

છંદ લલીત.

તારામતી—અરર જાળરેહું અભાગણી, સુખન આપીયું તુજને જણી;
 વિકટ વનમાં મુકી મુજને, જવું ન જાળકા રે ઘટે તને.

(૨૮)

હજી હું દુઃખમાં પિયુ વિયોગમાં, વિરહ આ પડ્યો રોગ ભોગમાં;
અરર આભ આ કેમ તૂટીયો, અરર કાળ હું રોને ખુટીયો.
અરર કેમ આ જીવ ના જનો, કુંવરનો ગયો તનથી ઓરતો;
સમય હું ગયો પતી દુખી થયો, વગર કારણે દાસ થઇ રહ્યો.
કદિજ હું પીયુ હોત સંગમાં, વિરહ દુર કરી રોત રંગમાં;
કષક આશથી તુજ સુખની, તદપી હાલ આ આવી દુઃખની.
દરદ તું કહે શું થયું તને, ધિરજ આપ હો વાલીડા મને;
ખરર આંખથી આંસુ જાયરે, અરર હાયરે હાય હાયરે.

રાગ પરજ.

અરે પૂત્ર ઝટપટ હો મારા, જળે તન ધીકતા અંગારા.
દુખીઆરી માતાને મુકી, જવું ઘટે ના આગ;
સૌ ઉમેદો ભાંગ થઇ મારી, જતી રહી સુખ હામ. અરે પૂત્ર.
જનમ ધરીને સુખ ન દીડું, તેં લાડકડા તન;
દુખ નીવારણ કરની, હું નીહાળી તુજ વદન. અરે પૂત્ર.
સાથરો તાંણી તું નવ સુતો, મરને ન સુખ જોયું;
અખંડ ઉંચ્યો તું કુંભકરણ સગ આયુ જોળે જોયું. અરે પૂત્ર.
(શય લેખ અતીશય રાણી વીલાપ કરતી જાય છે) ને મહાં-
ણમાં અંગી દાઢ દેવા માંડે છે.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—મશાંણ.

(અરે લાલ દેવ ઈસરેહ) એ રાહ.

હરીશ્ચંદ્ર—અરે લાભ્ય કર છે ધણીનો તું કાંણ,

(૨૬)

નથી તુજ બાપે આ બાંધ્યું મહાંજી;
ન આપ્યા વગર બાળવા દેખશું,
પ્રથમ કર આ હાથમાં લેખશું.

તારામતી—નથી પાછ હું પાસમાં રક્ષાપાળ,
મુવો માલ્યરો એકનો એક બાળ;
જરા રંક ધારી દયા ઉર ધરો,
દેઉ બાળને ડાઘ આપ્યા કરો.

હરીશ્ચંદ્ર—નકર બે ધુના બુઠ બોલી હું નાર,
જમ વંચ છે જે ગળામાંના હાર;
ધણી કીમતી બાણું હીરે જડીત,
તે મુકી ગને આણીને આપ વીત.
નહી કામ કરગરવાથી થશે,
પહેલાં કર જો હાથમાં આપશે.

(તારામતી—અરે મારી કાઠનો દોરો આજ સગી કાષ્ઠએ દેખે-
લો નહી તે શું હું ધરમહાન થઈ કે આ મેતરની દ્રસ્ટે પડ્યો.

(સહીઅર દુખશું દાખવું) એ રાહ.

તારામતી—ગાય વીના જેવી વાછડી, વૃક્ષ વીનાની વેલ.

દેવ વિના દેવળ મુનું વાળ વણ મોગરેલ. ગાયવિના.

દીપ વીનાનું બોવન કશું, ભુખ વીના બોજન;

ખાંડ વીના જેવી ખીર છે, તેમ વીના હું તન. ગાયવિના.

જળવીણુ જેવું નવાંજુ છે, પાધવિના પેશાક;

ખટરસ વગર ન સુધરે, લધણથી બધો પાક. ગાયવિના.

ઈન્દુ વીના જેવી રાતડી, માળી વીમાનો બાગ;

મેથ વિના જેવી વીજળી, દીજ વીનાનો જગ. ગાયવિના.

“હોય કુંવર ત્રિશંકુ” તણો, મારો ગ્રાણુ આધાર;

તે વણુ દુખના છોડવા, ઉઘ્યા શીર હું નાર. ગાયવિના.

(અરે કોણુ અભાગીઆ હરીશ્વંદ્રની રાણી.)

(એકદમ મૂરછામાં પડે છે, પછી થોડીવારે સાવધ થઈ)

(મને મારીને રથડા ખેડ રે બાળા રાજા રે) એ રાહ.

હરીશ્વંદ્ર—હજી દુખનો ન આવ્યો પાર, ખ્યારી મારીરે;

દાસ થયા તજી ધરખાર, જોની વીચ્યારીરે.

કહો કેમ બની રાંક નાર, ખ્યારી મારીરે;

સૌ માંડી જણાવ વિચ્યાર, જોની વીચ્યારીરે.

તારામતી—અગ્નીસેન બ્રામણુને હાથ, પીયુ પાતળારે.

દિધી મુજને મારા નાથ, પીયુ પાતળારે.

તેમાં પુત્રને પાત્રીનું કામ, પીયુ પાતળારે.

સાંધ્યુ સર્પ ડર્યો તે ઠામ, પીયુ પાતળારે.

સમશાંણુ વશ્યા કેમ શ્યાંમ, પીયુ પાતળારે.

કહો માંડી હેવાલ તમામ, પીયુ પાતળારે.

હરીશ્વંદ્ર—દશાએ કર્યું તે કહું સુણ, ખ્યારી મારીરે.

વેચી તુજને રૂપીનું રણ, જોને વીચ્યારીરે.

પછે નક્ષત્રે માગી દક્ષણા, ખ્યારી મારીરે.

આખ્યા વેચાઈ પૈસા તે તણા, જોની વીચ્યારીરે.

તારામતી—ગયો બાળક મીત્રોની સાથ, પીયુ પાતળારે.

સર્પ ડસવાથી થઈ ધાત, પીયુ પાતળારે.

ઝટ દોડી ગઈ તે જગ, પીયુ પાતળારે.

પ્યારા પૂત્રને દેવા ડાઘ, પીયુ પાતળારે.

હરીશ્ચંદ્ર—પછે રહ્યો હું ઢેડને ઘેર, પ્યારી મારીરે;

વેચી નક્ષત્રે લીધું ઝવેર, જોની વીચ્યારીરે.

તેણે સોંપ્યું મહાજનું કામ, પ્યારી મારીરે;

રહ્યો રક્ષા અર્થે આ ઠામ, જોની વીચ્યારીરે.

મુખ ચોખા ભરી પૈસો રોક, પ્યારી મારીરે;

કર આપો જે આપે લોક, જોની વીચ્યારીરે.

તારામતી—મારી ગાંઠે નથી એક પાછ, પીયુ પાતળારે;

જરા રાખો કુંવરની સગાઇ, પીયુ પાતળારે.

હરીશ્ચંદ્ર—હે સ્ત્રી જો તારી પાસે કર ન હોય તો અગ્નીસેન પા-

સેથી લેઇ આવ. કારણ મારાથી કર લીધા સીવાય મડદાને

ખાળવા દેવાય નહીં. તેમજ પારકો તાબેદાર છું એટલે સ-

તને ગાટે ધણીને વીસવાસઘાત થાય નહીં.

તારામતી—હે પીયુ આપ વિચ્યારો કે મને કુંવરના મુડદાની ત-

પાસ કરવા સાર એ દયાહીન ઘાતકી માણસ મોકલતો ન

હતો તો શું તે મને કર આપનાર છે. (ખેર આપની

આજ્ઞા માથે ચડાવી તેની પાસે જઉં છું. એમ કહી જાય છે).

રસ્તામાં રાજના કુંવરને માર્યાનું તહોમત આ મરીખ તા-

રામતીને માથે આવે છે. ને સીપાઇઓ જોર જીલમથી

રાજની પાસે લેઈ જાય છે.

પડદો પડયો.

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ—કાશી રાજની દરબાર.

રાજ, સીપાઇ, નાયક, ને પછીથી ગુનેગાર તારામતી વીગેરે.

(સરકાર રજા દીજીએ જમીનગાર છું) એ રાહ.

નાયક—ગહારાજ આજ લાવીયો હું આપનોજ ચોર,

આહે તો છુટી ઠરો આહે તો મારો ઠોર;

કુંવર આપનાને મારનાર નાર એહ,

કહુ હું સાચે સાચુ છે પીશાય ધાર એહ.

(ગહારાજ તેને ધીન ગુનેહગાર દરાવે છે પરંતુ ધીનવારસી મી-લકતનો સાક્ષી પૂરાવો નહી હોવાથી તથા પોતાને મહોડે કચ્છલ કરવાથી.)

રાહ માડની.

અગ્નીસેન—રે કેમ માર્યો મારો બાળ,

જરા બોલતાં બોલ સંભાળરે, કેમ માર્યો મારો બાળ.

દેખાય છે દુઃખીયારી અળખા વાંક વગરની રાંક;

ગરીબ યદને ધર ધાલ્યું તે વાળ્યો આડો આંકરે. કેમ માર્યો.

કીયા જનગનું વેર હતું તે લીધું કરી અન્યાય;

વગર કારણ કુંવર હણી હવે તું ક્યાં જાયરે. કેમ માર્યો.

બોળી થઈને હોળી વાળી પીધું બાળનું લોષ;

હુર અહીંથી લેઈ જાયો વધ કારણ છે કોઈરે. કેમ માર્યો.

તારામતી—બણેલ નહીં જ્યાં ભૂપતી, ત્યાં નહીં ન્યાય લગાર;

જોત જોતામાં જીવની હાની બહુ થાનાર.

કોણે આ કુહુ ક્યું કોને-શીર બદનામ;

ચોટયું એકાએક આ તે જાણે શ્રીરામ.
 ના કહેવાથી કાંઈ ના સરે રાંકનો અર્થ;
 ગાટે ગારો ગદીપતી ગતી અતી સમર્થ;
 હું ગરવાથી દુઃખનો થાય સમુજો નાશ,
 વેડ કરી પરધર બર્ણું પેટ ખનીને દાસ.

(અગ્નીસેન કહે છે અરે આ દયાહીન સ્ત્રીએ આપણા કુવર-
 નો વધ કર્યો, ગાટે તેનો સ્મશાણુ ભુમીમાં લેઈ જઈ વધ કરો.)
 કાગસેન લેઈ જાય છે. ને હરીશ્ચંદ્રને સાંપે છે.

પડદો પડ્યો.

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ—સ્મશાંણુ ભુમી.

હરીશ્ચંદ્ર—તારામતી ને પછીથી મુની વીશ્વામીન, વશીરટ, ઈંદ્ર,
 વીગેરે.

હરીશ્ચંદ્ર—હૈ સ્ત્રી તારી છંદગીનો અંત આવ્યો ગાટે હવે તું પ્રભુ-
 નું બજન કરી લે એમ કહી તલવાર ઉગામી મારવા ન્યથા
 છતાં જરા આચકો ખાવાથી તલવાર ઉગામી ઉભેલા હરી-
 શ્ચંદ્ર પ્રતે.

રામ વણજરો.

તારામતી—જરા રોકાન આપનો, હાથ હો પ્રાણુ પ્યારાસુ
 મારો મારો મને તળવાર, હેમાહાર મારારો.

મેાત પીયુના હાથથી થાય, હો પ્રાણુ પ્યારારે;

તેમાં કોણુ લગાડે વાર, હેવાદાર મારારે.

(મને મારીને રથડા ખેડે જાળા) એ રાહ.

હુરીશ્વંર—દશા તારી ચંદ્ર શી આગ, રે પ્રાણુ પ્યારીરે;

કુગ આબ્યું શીર બદનાગ, રે પ્રાણુ પ્યારીરે.

કર લેવા અગ્નીસેન પાસ, રે પ્રાણુ પ્યારીરે;

ગઈ કુગ કરી જાળલાશ, રે પ્રાણુ પ્યારીરે.

વગર વાંકે ન આવે આળ, રે પ્રાણુ પ્યારીરે

નકિક માર્યો હશે તેં જાળ, રે પ્રાણુ પ્યારીરે.

તારામતી—દીઠો હતો મેં રસ્તામાં જાળ, પીયુ પાતળારે.

જોછ પડી પેટમાં પ્રાણ, પીયુ પાતળારે.

કોણે કીધો હશે એનો કાળ, પીયુ પાતળારે,

એટલામાં આવ્યો રક્ષપાળ, પીયુ પાતળારે.

કરી ચોર હું આવે સમે, પીયુ પાતળારે;

કરો ધાત વીગાસો ન તમે પીયુ પાતળારે.

દાહરો.

હુરીશ્વંર—રે આ હાયે હું કરું, પ્યારી તારી ધાત;

સુશીળ સુગ્રાત્રી પ્રીયા, સાધ્ય કરે જગનાથ.

(કરી મારવા જાયછે. એટલામાં વીશ્વામીત્ર પરતક્ષ થાયછે.)

સોરઠો.

વીશ્વામીત્ર—શીદ મારે તું નાર, જરા વિચ્યારી લે તુહી;

ક્ષણમાં દેહ ઉધાર, જરા અસત્ય ભાશણ થતાં.

રાગ કલ્યાણ.

(રે જગતપતી આપ સન્ગતી એ રાહ.)

હરીશ્ચંદ્ર--રે કદી મરો થાય તે ખરો, જોડવાનો સત નથી ચાહ્ય તે કરો.

રામ જાણુ કદી પાછું ફરે જો, કાણુ ચક્ર નીર્વાણુ;
 સૃષ્ટીનો સૌ રક્ષણુ કરતા, પશ્ચીમ હોગે બાણુ. રે કદી મરો.
 મેઘ તણું નીર નંવે પડતાં, મોઝે ચડવા જાય;
 હોમ અંગ કદી કાટ ચડે પણ હુંથી નવ જોડાય. રે કદી મરો.
 જનક કુમારી દ્રૌપદી નારી, હમીયા લક્ષ્મી જેહ;
 પતિવ્રતાનો ધર્મ તજી ખીજી શું કરશે જેહ. રે કદી મરો.
 જીતુ બાણુ કરવા પહેલાં કેમ પડે ના કાય;
 રે મુતીશ્વર ધશ્વર સમ ગારે હુંથી એ નહીં થાય. રે કદી.
 સતીતા ઉસટી વહેતા ગાંડે જાય ધરા રસાનાશ;
 નિહી જો મર્યાદા મુકે કુમારી જણુવે જાણ. રે કદી મરો.
 દુષ્ટ મુખની જોડી તે મીથ્યા કદી નથી ચાનાર;
 હરીશ્ચંદ્રના ઘટગાં પ્રાણુ છતાં નહીં જીઠ વદનાર. રે કદી મરો.
 આકીનથી ફળ મળે હોમદાં મોતીબાઈ વિચ્યારે;
 આકીનથી દમયંતી પામ્યો ફરી નળરાજન ધારો. રે કદી.
 આકીનથી વનરાજ આવડે સર યુજરાતને કીધી;
 આકીનથી જોડાંજો આજ્યા લક્ષ્મીપત નવ નીહી. રે કદી.
 પતિત પાવની ગદા ગોમતી જેની વચગાં ગાજે;
 જેની સામે દ્વારકાનો રાય રણુછોડ ખીરાજે. રે કદી.
 ભેતા શરણુગનગાં રહી સેવકે કીધું ખ્યાન;

(૩૬)

દુઃખ થયું પણ આખર પામ્યો આકીને કુંદયાંબુ. રે કહી.
સલા જનો ડાઘ હોય સુધારક તો ભુલ માફી કીજે;
ગોતી નિનતી કરી કહે આ જોષ તાળસો લીજે. રે કહી.

સંપૂર્ણ.

ઝાહેર ખબર,

સદમહારયોને સુચના આપું છું કે નીચે જણેલી ચોપડીયો ડાં
કેર મુકામેથી નીચે સહી કરનાર પાસેથી રોકડી કીમતે મળશે.

કીમત.

ચંદ્રસેન પદમાવતી નાટક..... ૦—૪—૦

પ્રિયાવીરહ..... ૦—૨—૦

અમલચપતી નવી આજ્ઞતી શુદ્ધ ટાઈપથી..... ૦—૩—૦

રૂપસીંહ કનકદેવી નાટક ઇંગ્લીશ ઉપરથી..... ૦—૪—૦

તે શીવાય મગનવીરહ તેમજ મીત્રવીરહ બાં આનાની ટીકીટ
મોકલવાથી બહીસ મોકલવામાં આવશે.

હી. માતીલાલ નાથાલાલ મહેતા.

ડાકેર.

